

آموزش زبان با کمک فیلم

مجتبی ابراهیمی^۱
محمدحسین طالعی^۲

چکیده

یکی از ابزارهای مؤثر در آموزش زبان دوم، فیلم و نمایش آن برای زبان آموزان است. رسیدن به برخی از اهداف آموزشی، بدون بهره‌گیری از فیلم، بسیار مشکل است یا نیاز به زمانی طولانی‌تر دارد. این پژوهش می‌کوشد تا اهداف و تأثیر نمایش فیلم‌های آموزشی در آموزش زبان دوم، ابزار و روش‌های اجرایی آن را بیان کند. اهداف نمایش فیلم را می‌توان به دو بخش نخستین (اصلی) و فرعی (ضمنی) تقسیم کرد. شکسته شدن قفل شنیداری زبان آموز (درست و سریع شنیدن) و تلفظ درست و کاربرد حرفه‌ای واژگان و جمله‌ها (خوب گفتن) اهداف اصلی نمایش فیلم است.

از اهداف فرعی این امر نیز می‌توان به تثبیت آموخته‌های پیشین، آشنایی با زبان گفتار، آشنایی با اصطلاحات و واژه‌های جدید، آموزش محتوا، انتقال فرهنگ و آموزه‌های اخلاقی، ایجاد انگیزه برای یادگیری درس جدید، بالابردن قدرت ضبط و نوشتار و خودآزمایی پیشرفته اشاره کرد. هر وسیله‌ای (سخت‌افزاری یا نرم‌افزاری) که بتوان با آن فیلم‌های گوناگون را با تصویر و صوت مطلوب در اختیار زبان آموز قرار داد، ابزاری آزمایشگاهی است که در قالب هشت روش اجرایی به کار برده می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: آموزش زبان؛ نمایش فیلم؛ آزمایشگاه؛ اهداف؛ ابزار؛ روش.

۱. سطح چهار فقه و اصول (دکتر) و مدرس مرکز آموزش زبان و معارف اسلامی (نویسنده مسئول)، ebrahimi2491@gmail.com.

۲. کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی و مدرس مرکز آموزش زبان و معارف اسلامی.

■ تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۹/۰۸

■ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۱۰

مقدمه

یادگیری زبان دوم، امروزه برای بسیاری از مردم يك ضرورت است؛ زیرا نوع ارتباطات و زندگی انسان در دوره معاصر روزبه‌روز با ابزارها، تنوع و تکرار روبه‌روست و دنیای امروز و زندگی اجتماعی، دانستن زبان دیگران را ضروری ساخته است. برای یادگیری و آموزش زبان دوم، شیوه‌ها و ابزارهای گوناگونی وجود دارد. هریک از این شیوه‌ها به گونه‌ای و با مدت زمانی مشخصی آموزش زبان را آسان‌تر و سریع‌تر می‌کنند. سرعت بخشیدن به آموزش زبان، به کمک نمایش فیلم، یکی از راه‌های مرسوم در آموزش زبان دوم است. تفاوت شکلی این روش با تدریس کتابی، نتایج مطلوبی که بر آن مترتب می‌شود و همچنین نشاطی که از دیدن فیلم‌های متنوع برای زبان‌آموز به وجود می‌آید، سبب شده است که بسیاری از آنها به دیدن فیلم روی آورند. بنابراین نمایش فیلم‌های مناسب، با روش‌های گوناگون، می‌تواند تأثیر زیادی در سرعت بخشیدن به آموزش زبان داشته باشد.

«مرکز آموزش زبان و معارف اسلامی» وابسته به «جامعة المصطفی العالمیه» در قم، نزدیک به سه دهه است که زبان فارسی را به علاقه‌مندان و داوطلبان غیرایرانی که برای تحصیل علوم دینی به ایران می‌آیند، آموزش می‌دهد. زبان‌آموزان در این دوره، در طول شش تا هفت ماه، شش کتاب را می‌خوانند که هر کتاب حدود يك ماه زمان می‌برد. غیر از کتاب‌های درسی که از ساعات آموزشی آنها به «کلاس‌های کتابی» تعبیر می‌شود، هر روز چند ساعت هم به برنامه‌هایی مانند: املا، گفت‌وگو، انشا، آزمایشگاه، دستور زبان (مخصوص کتاب پنجم و ششم) اختصاص یافته که «کلاس‌های شفاهی» نام‌گذاری شده است. منظور از آزمایشگاه در این مرکز، نمایش فیلم برای زبان‌آموزان و یادگیری زبان از طریق دیدن فیلم است. نوشته پیش رو بر اساس تجربه چندساله نگارندگان در کلاس‌های آزمایشگاه یا نمایش فیلم تدوین شده است.

نمایش فیلم برای زبان‌آموز، روش‌های گوناگونی دارد. در این فیلم‌ها، بازیگران به زبان مورد نظر (زبان دوم که زبان‌آموز در پی یادگیری آن است) صحبت می‌کنند؛ نه این که استاد به تدریس زبان مشغول شود و و زبان‌آموز به جای حضور در کلاس، فیلم آن جلسه را تماشا کند. منظور از آزمایشگاه نیز آموزش زبان دوم به وسیله فضای مجازی (اینترنت و رایانه و هر وسیله

صوتی تصویری) نیست. در واقع آزمایشگاه اغلب مکمل و شتاب‌دهنده کلاس‌های آموزشی است.

فارغ از این که اجرای تئاتر، پانتومیم و مانند آن را نیز از مصادیق آزمایشگاه بدانیم یا نه، سخن ما در این نوشتار فقط در مورد فیلم‌ها، سخنرانی‌ها و مواردی است که از تلویزیون و رسانه‌های تصویری پخش می‌شود. تئاتر و پانتومیم و مانند اینها محدودیت‌های آموزشی بسیاری دارند. بسیاری از مفاهیم مانند بالا رفتن از کوه، شنا کردن، پرواز کردن و سقوط هست که انتقال آنها به زبان‌آموز با تئاتر و شبیه آن ناممکن یا بسیار سخت است.

روشن است که صرف نمایش فیلم در مکانی با عنوان آزمایشگاه، چندان همخوانی ندارد. شاید دلیل اصلی این که بسیاری از این مراکز، محل نمایش فیلم را «آزمایشگاه» نامیده‌اند، امکاناتی باشد که در برخی از این کلاس‌ها وجود دارد. این امکانات سبب شده تا زبان‌آموز بدون حضور استاد یا با حضور استاد اما با شیوه‌های پیشرفته‌تر و سریع‌تر از شیوه‌های کلاسی، خود را از جهت شنیداری، گفتاری، نوشتاری، فهم معانی و ... مورد ارزیابی و آزمایش قرار دهد. این آزمایش، خودآزمایی و معلوماتی است که با واژه «آزمایشگاه» همخوانی دارد.

پیشینه پژوهش

این نوشتار درباره نمایش فیلم (آزمایشگاه) و شیوه‌ها و تأثیر آن در آموزش زبان دوم و بیشتر، حاصل تجربه شخصی نگارندگان است. امروزه تقریباً در تمام مراکز آموزشی، از نمایش فیلم (آزمایشگاه) برای بهبود کیفیت و شیوه آموزش و سرعت بخشیدن به آن استفاده می‌کنند؛ اما با بررسی نگارندگان، پژوهشی که به بررسی اهداف آزمایشگاه، ابزار کار و روش‌های اجرایی آن پرداخته باشد، به دست نیامد؛ همچنان که درباره دوره و تاریخ مشخص آغاز استفاده از نمایش فیلم در آموزش زبان دوم نیز مطلبی یافت نشد.

اهداف نمایش فیلم

به طور کلی می‌توان اهداف نمایش فیلم را به دو دسته اهداف نخستین (اصلی) و اهداف فرعی (ضمنی) تقسیم کرد. (البته بسته به مقصود نمایش‌دهنده فیلم و بسته به نوع فیلمی که به

نمایش درمی‌آید، اهداف می‌تواند تغییر کند).

الف) اهداف نخستین (اصلی)

۱. شکسته شدن قفل شنیداری زبان‌آموز (تمرین سریع و درست شنیدن)

حضور زبان‌آموز در میان گویشوران زبان دوم و در محیط یک زبان، تأثیر شگرفی در آموزش آن زبان دارد. اما با توجه به این‌که آموزش زبان معمولاً در کشوری غیر از کشور زبان مورد آموزش صورت می‌گیرد، معمولاً زبان‌آموز در آن محیط حضور ندارد. فیلم‌های واقعی، حضور فیزیکی شخص در میان اهل یک زبان را شبیه‌سازی می‌کنند و این کاستی را تا اندازه چشم‌گیری جبران می‌کنند.

«در آموزش زبان، منظور از تقویت شنیدار، ایجاد تمایز آوایی و تعمیق توانایی زبان‌آموز در درک معناست». (حقانی، ۱۳۸۶: ۸۵).

یکی از عمده‌ترین مشکلات زبان‌آموزان این است که چه‌بسا مراحل آموزش زبان را می‌گذرانند، اما وقتی در محیط و در میان سخنگویان به آن زبان قرار می‌گیرند، متوجه گفتار و مقصود آنها نمی‌شوند؛ یعنی قدرت تمایز آوایی گویندگان و درک مقصود آنان را ندارند.

سرعت تکلم گویندگان و اتصال کلماتشان و تلفظ حرفه‌ای کلمات، مطالب نامأنوس و مبهمی را در ذهن و شنیدار مخاطب جلوه می‌دهد؛ به گونه‌ای که احساس می‌کند آن مطالب را تاکنون نشنیده است؛ درحالی‌که اگر همان جملات را دوباره به صورت آهسته بیان کنند، متوجه می‌شود. تماشای زیاد و پیوسته فیلم‌ها این مشکل را کم‌کم برطرف می‌کند. ما از این مشکل یعنی درست شنیدن واژه‌ها و جمله‌ها و تشخیص ندادن تمایز آوایی آنها، به «قفل شنیداری زبان‌آموز» تعبیر می‌کنیم.

این هدف را هدف اصلی دیدن فیلم نامیدیم، چون مهم‌ترین و اولین مرحله یادگرفتن یک زبان، شنیدن درست واژه‌هاست. (میرحسینی، ۱۳۷۷) برنامه آموزش باید به گونه‌ای باشد که زبان‌آموز مطالب را درست بشنود (شنیدن بدون تفکر)؛ هرچند در مرحله اول، معانی آنها را نفهمد. اگر زبان‌آموز فیلمی را تماشا کرد و واژه‌ای را درست شنید، اما معنای آن را متوجه نشد، اشکالی پیش نمی‌آید؛ چراکه از استاد یا هر که مسلط به معانی واژه‌هاست، معنای آن را می‌پرسد؛

اما اگر تلفظ درست واژه یا اصطلاحی را نشنیده باشد، اگر بخواهد معنای آن را پرسد، نمی‌تواند؛ چون بیان درست آن واژه یا اصطلاح برای او ممکن نیست. این یکی از تجربیات نگارنده در طول دو سال اجرای آزمایشگاه می‌باشد. برای نمونه در فیلم «مدرسه پیرمردها» به جز عده کمی، دیگر زبان‌آموزان، اصطلاح «گاومون زایید» را «کارمون بی‌فایده» می‌شنیدند. اگر زبان‌آموز، این فیلم را در خانه تماشا کرده باشد یا در خیابان از کسی شنیده باشد و از استاد پرسد «کارمون بی‌فایده» یعنی چه، هرچند استاد معنای «کارمون بی‌فایده» را برای او بگوید، مشخص است که زبان‌آموز به مقصود حقیقی (معنای اصطلاحی گاومون زایید) نمی‌رسد.

قفل شنیداری زبان‌آموز، علاوه بر نامفهوم کردن جملات مخاطبان، سبب اشتباه زبان‌آموز در متشابهات نیز می‌گردد که از آنها به «لغزش‌های گوش» هم تعبیر شده است (جورج یول، ۱۳۸۹). این امر نیز یکی دیگر از تجربیات نگارنده در کلاس است: کلماتی که فقط در یک حرف یا حرکت یا وزن گفتاری، با هم تفاوت دارند، در شنیدار زبان‌آموز به درستی جای نمی‌گرفت؛ اگرچه معنای هر دو را می‌دانست.

نمونه‌های دیگری از تجربیات ثبت‌شده نگارنده در شیوه آموزشی آزمایشگاه عبارتند از: اشتباه زبان‌آموز در تشخیص درست کلماتی همچون «کمیاب و کامیاب»؛ «موافقت و موفقیت»؛ «امروز و امروزه»؛ «تأمل و تحمل»؛ «احتیاط و احتیاج»؛ آرامگاه و آزمایشگاه»؛ «درصد و صد در صد»؛ «ناچار و چار» و بیست نمونه دیگر مانند اینها.

نکته مهم این است که این اشتباهات اغلب در سطوح بالا (کتاب پنجم و ششم) پیش آمده و نشان می‌دهد که چند ماه آموزش کلاسی، هنوز قفل شنیداری زبان‌آموز را باز نکرده است.

۲. تلفظ درست و کاربرد حرفه‌ای واژگان و جمله‌ها (خوب گفتن)

اگر زبان‌آموز همیشه کلمات را درست بشنود، با کمی تکرار، تلفظ درست و حرفه‌ای کلمات را هم خواهد آموخت. بسیار گوش دادن، نکته‌ای است که استادان قرائت قرآن، به شاگردان خود تأکید می‌کنند. اتصال زبان به جایگاه خاص خود یا درشتی و نازکی حروف یا حالات مختلف تلفظ در برخی از زبان‌ها، بسیار مهم است؛ به گونه‌ای که رعایت نکردن آنها سبب تغییر معنای واژگان می‌گردد. مثلاً در زبان انگلیسی در یک کلمه، حرف «T» اگر به صورت نوک‌زبانی تلفظ

شود، به یک معنا و در تلفظی دیگر، معنای دیگری را می‌رساند. مانند (Tank) و (Thank). اولی به معنای تانک و دومی که نوک زبانی است، به معنای تشکر است. حرف «a» در واژه (Program) اغلب به اشتباه، به صورت صدای بلند (آ) (Prograam) تلفظ می‌شود؛ حال آن‌که باید با صدای کوتاه تلفظ شود. از این نمونه‌ها در زبان عربی هم فراوان دیده می‌شود.

در زبان فارسی نیز صورت نوشتاری و تلفظ بسیاری از واژگان تفاوت‌هایی با یکدیگر دارد؛ مانند ضمیر «تو» که به صورت «تُ» خوانده می‌شود؛ یا کلمات «حوله، سوهان، دوران و ...» که شکل «و» در آنها نه صدای کوتاه ؤ و نه صدای بلند و- دارد؛ بلکه با آوای ترکیبی ؤ و (ow) باید تلفظ شود. این امر، به تفاوت نشانه‌های نوشتاری و نظام آوایی مربوط است که درک و توانایی تشخیص آن، زمان‌بر است.

لهجه بسیاری از زبان‌آموزان نیز در تلفظ نادرست کلمات و حروف مؤثر است؛ مانند عرب‌زبان‌ها، ترک‌زبان‌ها یا زبان‌آموزان اهل تایلند و چین. زبان‌آموز اگر این کلمات و حروف را چند بار هم از استاد در کلاس بشنود، قطعاً با یک یا چند بار شنیدن، اشکال او برطرف نخواهد شد و فقط تماشای چندین باره فیلم‌ها و سپس تمرین زبانی و تکرار، این مشکل را حل خواهد کرد. همچنین استفاده متعارف از آموخته‌ها، نکته‌ای است که با دیدن فیلم محقق می‌شود. زبان‌آموز در محیط واقعی یا شبه‌واقعی (فیلم) می‌فهمد که یاد گرفتن زبان، این‌گونه نیست که معادل معنایی کلمه‌ای را بیابد و آنها را در کنار یکدیگر بگذارد تا جمله‌ای به زبان جدید ایجاد شود. مثلاً برای این که در پمپ بنزین به زبان عربی بگوییم «سیگار کشیدن در این مکان ممنوع است» نمی‌توانیم بگوییم: «يُمنعُ التّدخين في هذا المكان»؛ این جمله از نظر نظم زبانی و شکل دستوری درست است و مقصود را به مخاطب انتقال می‌دهد؛ اما انتقال حرفه‌ای این معنا را در محیط‌های واقعی یا شبه‌واقعی می‌توان فهمید که به جای جمله بالا باید از جمله «ممنوعُ التّدخين» استفاده شود. از این‌گونه موارد، در زبان فارسی نیز بسیار است. برای مثال می‌توان به استفاده از ضمیر مفعولی، حذف فعل و حروف اضافه در گویش حرفه‌ای اشاره کرد: «دیدمش» به جای «من او را دیدم»؛ «مدرسه می‌رم» به جای «من به مدرسه می‌روم».

حالات گفت‌وگو در استفاده از جملات گوناگون نیز بخشی از درست گفتن است که دیدن

فیلم، تأثیر بسیاری در یادگیری درست آنها دارد. حالت انسان‌ها در هنگام ترس، استفهام، شگفتی، تضرع و زاری، خستگی، نشاط و مانند اینها را با نمایش فیلم به راحتی می‌توان آموزش داد. نکته مهمی که باید به آن توجه داشت، این است که شکسته شدن قفل شنیداری و استفاده به‌جا و مناسب از آموخته‌ها، با تماشای یک یا دو فیلم محقق نمی‌شود و استمرار و کثرت دیدن، شرط اساسی است. بسیاری از کسانی که در کشور زبان دوم زندگی می‌کنند، هرچند به صورت رسمی آموزش زبان را نمی‌آموزند، اما چون پیوسته با اهل آن زبان در ارتباط هستند، پس از چند ماه به آسانی به آن زبان مسلط می‌شوند. با توجه به این امر، بالاترین امتیاز در روش‌های اجرای آزمایشگاهی، برای روشی است که بیشترین تأثیر را در تقویت شنیدار و درست گفتن زبان‌آموز داشته باشد. البته این در صورتی است که روشی جامع وجود نداشته باشد که همه اهداف آزمایشگاه را یکسان تحقق بخشد.

ب) اهداف فرعی (ضمنی)

۱. تثبیت آموخته‌های پیشین

فیلم می‌تواند آموخته‌ها را تثبیت کند. برخی از فیلم‌های آزمایشگاهی (در سطوح پایین‌تر) به صورت درس‌محور ساخته شده‌اند. این فیلم‌ها ناظر به آموخته‌های روزمره زبان‌آموزان است؛ مثلاً اگر موضوع یک درس درباره رنگ‌ها باشد، یک کلیپ چنددقیقه‌ای با موضوع رنگ‌ها ساخته شده که هدف از این فیلم‌ها بیشتر تثبیت آموخته‌های روزمره زبان‌آموز در کلاس درس می‌باشد. البته ساخت این فیلم‌ها علاوه بر این که هزینه بالایی برای مراکز آموزش زبان دارد، معمولاً خسته‌کننده‌اند و زبان‌آموز هم به راحتی به تصنعی بودن گفت‌وگوها پی می‌برد.

۲. آشنایی با زبان گفتار

یکی از بزرگ‌ترین مشکلاتی که در آموزش زبان فارسی و برخی از زبان‌های مشابه وجود دارد، تفاوت زبان گفتار با نوشتار است. معمولاً در مراکز آموزش زبان، بیشتر به آموزش زبان نوشتاری می‌پردازند تا گفتاری. بخشی از این کمبود را می‌توان با توضیح واژگان گفتاری در ضمن فیلم‌ها جبران کرد.

۳. آشنایی با اصطلاحات و واژه‌های جدید

در آموزش زبان، معمولاً کمتر برنامه‌ای برای یادگیری اصطلاحات اهل یک زبان در برنامه‌های آموزشی وجود دارد؛ حال آن‌که اصطلاحات، حوزه اطلاع و درک زبان و در نتیجه، ارتباط با اهل زبان مقصد را آسان‌تر می‌کند. بسیاری از این اصطلاحات، به‌ویژه پرکاربردترین آنها در فیلم‌ها و سریال‌ها به کار می‌رود که می‌توان آنها را به وسیله آزمایشگاه آموزش داد.

۴. انتقال فرهنگ و آموزه‌های اخلاقی

آموزش محتوا و اهداف فرهنگی و اخلاقی، یکی از انگیزه‌های آموزش زبان است. «اگرچه کلمه محتوا با معانی متفاوتی در آموزش زبان مورد استفاده قرار می‌گیرد، ولی غالباً به مطلب یا موضوعی گفته می‌شود که یاد می‌گیریم یا آن را از طریق زبان انتقال می‌دهیم و نه زبانی که برای انتقال آن محتوا مورد استفاده قرار می‌گیرد» (ریچاردز و راجرز، ۱۳۸۴: ۲۹۶). این هدف همیشه در آموزش زبان منظور بوده و برای آن، رویکردها و ابزارهایی به خدمت گرفته می‌شود: «رویکردهایی که بر نمایش، تقلید، پانتومیم و استفاده از اشیاء، تصاویر، وسایل سمعی و بصری تأکید می‌کنند و همچنین روش‌هایی که از ترجمه، توضیح و تعریف به عنوان وسیله‌ای برای کمک به فهمیدن معنا بهره می‌جویند، در ادوار مختلفی از تاریخچه آموزش زبان، به منصه ظهور درآمده‌اند». (همان: ۲۹۷). انتقال فرهنگ یک کشور، هدفی است که معمولاً به طور غیرمستقیم مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین عمیق‌ترین مسائل اخلاقی، مانند اخلاص و جایگاه و ارزش آنها را نیز می‌توان به وسیله فیلم‌های گوناگون به مخاطب انتقال داد.

همان‌گونه که گفته شد، ممکن است برای برخی از نهادها، انتقال فرهنگ و آموزه‌های اخلاقی، هدف اصلی باشد که در این صورت، دیگر آموزش زبان، اصل قرار نمی‌گیرد و حتی می‌توان این انتقال فرهنگ را با دوبله کردن فیلم به زبان‌های گوناگون و بدون نیاز به آموزش زبان به مخاطبین انتقال داد.

۵. ایجاد انگیزه برای یادگیری درس جدید

این هدف، بیشتر در فیلم‌های درس‌محور دنبال می‌شود. استاد پیش از این‌که درس جدید را آغاز کند، برای ایجاد انگیزه و آماده‌سازی ذهن زبان‌آموز، یک کلیپ چنددقیقه‌ای با موضوع

همان درس را نمایش می‌دهد.

۶. بالابردن قدرت ضبط و نوشتار

اهداف آزمایشگاه، محدود به موارد گفته شده نیست و می‌توان موارد دیگری را نیز برای آن برشمرد؛ مانند: بالابردن قدرت ضبط یا نوشتار زبان‌آموز که بیشتر در آزمایشگاه تلفیقی (آزمایشگاه - برداشت و آزمایشگاه - گفت‌وگو) و مانند آن دنبال می‌شود.

۷. خودآزمایی پیشرفته

در کلاس‌های استادمحور همیشه برای بازخوردگیری آموخته‌ها، استاد باید حضور داشته باشد؛ اما در برخی آزمایشگاه‌های با امکانات پیشرفته، زبان‌آموز می‌تواند بدون حضور استاد، از یادگیری درست، گفتار، شنیدار، معانی واژه‌ها و ... بهره‌مند شوند.

ابزار آزمایشگاه

هر روشی از اجرای آزمایشگاه، ابزاری مخصوص خود را دارد؛ اما به طور کلی هر وسیله‌ای (سخت‌افزار یا نرم‌افزار) که بتوان با آن، فیلم‌های گوناگون را با تصویر و صوتی مطلوب در اختیار زبان‌آموز قرار داد، ابزاری آزمایشگاهی است. تلویزیون بزرگ (برای زبان‌آموزان با تعداد بالا)، ویدئو پرژکتور، کامپیوتر، لب‌تاب، موبایل و ابزارهای مشابهی که سیستم‌های صوتی مطلوب و نرم‌افزارهای پیشرفته اجرایی دارند، از ابزارهای اصلی آزمایشگاه هستند.

فیلم‌های آزمایشگاه

غیر از فیلم‌های درس‌محور که به آنها اشاره کردیم، در آزمایشگاه از سریال‌های تلویزیونی، فیلم‌های سینمایی، فیلم‌های مستند، سخنرانی و اخبار می‌توان استفاده کرد. نمایش زیاد برخی از این موارد، مانند اخبار و سخنرانی‌های مذهبی که ویژگی‌های محتوایی یک فیلم را (که بعداً خواهد آمد) ندارند، توصیه نمی‌شود.

فیلم‌ها و سریال‌هایی که همه ویژگی‌های یک فیلم آزمایشگاهی را داشته باشند، اندکند؛ زیرا سازندگان آنها فارغ از جنبه آموزشی بودن این فیلم‌ها، آنها را تهیه می‌کنند. برخی از این فیلم‌ها به طور کلی و برخی در مراحل اول آموزش زبان، قابل استفاده نیستند. فیلم‌هایی که انتقال‌دهنده

آموزه‌های غیراخلاقی و نادرست هستند، نمایش داده نمی‌شوند. به همین دلیل در آموزش زبان فارسی بهتر است بیشتر از فیلم‌هایی که مجوز پخش صدا و سیما را گرفته‌اند، استفاده شود؛ چون معمولاً پیش از پخش، نظارت‌های ابتدایی بر آنها شده است.

ویژگی‌های فیلم

فیلم‌های برگزیده برای آزمایشگاه، در مرحله اول باید این ویژگی‌ها را داشته باشند:

۱. ویژگی‌های گویشی

۱-۱ / اصالت زبان (داشتن گویش معیار) و لهجه نداشتن بازیگران

در آموزش زبان دوم، اصل بر آموختن زبان معیار، همراه با گویش معیار است؛ بنابراین فیلم‌هایی را باید انتخاب کنیم که در آنها لهجه و گویش متفاوت با زبان و گویش معیار نباشد.

۱-۲ کیفیت صدای مطلوب

در برخی موارد، سیستم‌های پخش صدا اشکالی ندارند، اما صدای فیلم، مناسب برای آموزش نیست.

۲: ویژگی‌های محتوایی

۲-۱ جذابیت موضوع

در تحقق اهداف نمایش فیلم، کثرت و استمرار تماشا، یک شرط اساسی است که غالباً خستگی زبان‌آموز را به دنبال دارد. لذا بهتر است برای آزمایشگاه، فیلم‌هایی که موضوعات طنز دارند یا فیلم و سریال‌هایی که کارگردان‌هایی حرفه‌ای با موضوعات جذاب دارند، انتخاب شود تا زبان‌آموز شوق بیشتری برای ادامه تماشای فیلم‌های دیگر پیدا کند و دیدن آنها را ترک نکند و بتوان به تدریج فیلم‌های دیگری را نیز نشان داد. بخشی از وقت آزمایشگاه در کلاس درس گذرانده می‌شود؛ اما باید فیلم‌ها آنقدر جذاب باشند که زبان‌آموز به دیدن آنها در جاهای دیگر نیز مشتاق گردد.

۲-۲ پرسامد بودن گفت‌وگوها

در مراحل اول آزمایشگاه باید از فیلم‌هایی که واژه‌ها و اصطلاحات پرسامد در آن فراوان به کار رفته، استفاده شود که معمولاً این فیلم‌ها با موضوعات خانوادگی ارائه می‌شود. از این رو در

مرحله اول آموزش، نمایش فیلم‌هایی با موضوعات تخصصی اقتصادی، علمی، سیاسی و ... که در آنها اغلب از واژه‌های خاص و کم‌بسامد در زندگی عادی استفاده می‌شود، توصیه نمی‌گردد.

۲-۳ زمان مطلوب

در آزمایشگاه، هم از فیلم‌های کوتاه و هم از فیلم‌ها و سریال‌های طولانی می‌توان استفاده کرد. عمده اشکالی که به طولانی بودن زمان فیلم‌ها گرفته می‌شود، این است که اگر فیلم در یک جلسه (یا در مجموع جلسات آزمایشگاهی که معمولاً اندک هستند) تمام نشود، یک پرسش آزردهنده در ذهن زبان‌آموز باقی می‌ماند که آخر فیلم چه می‌شود؟ اما همان‌گونه که گفتیم، به نظر می‌رسد اگر فیلم موضوع جذابی داشته باشد و امکان دیده شدن فیلم در خارج از کلاس برای زبان‌آموز فراهم شود، این طولانی بودن زمان فیلم، خود یک امتیاز شمرده می‌شود؛ چون زبان‌آموز را برای دیدن این فیلم‌ها در خارج از کلاس تشویق می‌کند.

روش‌های نمایش فیلم برای زبان‌آموزان

روش‌هایی برای اجرای نمایش فیلم پیشنهاد می‌شود که برخی از آنها تفاوت ماهوی با یکدیگر ندارند؛ اما هر کدام معایب و محاسنی دارند. مثلاً در برخی از روش‌ها انتظار از فیلم، بیشتر تقویت شنیدار و گفتار زبان‌آموز است. در برخی روش‌ها علاوه بر شنیدار و گفتار، تقویت نوشتار نیز دنبال می‌شود. برخی از روش‌ها به عنوان روش‌های جایگزین در آزمایشگاه در هنگام نبود برخی از امکانات، مانند تلویزیون یا سیستم صوتی مناسب، پیشنهاد شده است.

روش اول

در کلیپ‌های چند دقیقه‌ای، ابتدا فیلمی به طور کامل پخش می‌شود؛ سپس مرور جمله‌به‌جمله فیلم و تقویت شنیدار و گفتار زبان‌آموزان صورت می‌گیرد؛ به این صورت که هر جمله‌ای تمام شد، پخش فیلم متوقف شده و کلمات گفته‌شده در فیلم، از زبان‌آموز پرسیده می‌شود. جمله‌های آسان یک بار و جمله‌های مشکل یا جمله‌هایی که به دلیل سرعت زیاد در تلفظ، فهم آنها مشکل است (به تشخیص استاد) دو یا چند بار پخش می‌شود. سپس دوباره فیلم پخش می‌شود و اصطلاحات و کلماتی که زبان‌آموزان متوجه معنای آنها نشده‌اند، توضیح داده می‌شود. (از پیش‌نیازهای ضروری این روش و برخی روش‌های دیگر، تنظیم سه‌ثانیه‌ای نرم‌افزار سیستم نمایش

برای عقب و جلو کردن فیلم است؛ وگرنه در روند اجرای آزمایشگاه مشکل ایجاد می‌شود).

توضیحات

۱. در فیلم‌های طولانی مثلاً یک‌ساعته) بنابر تشخیص استاد، یک بخش چند دقیقه‌ای از آن پخش می‌شود. می‌توان از چندتکه کردن فیلم‌ها به وسیله نرم‌افزارهای مخصوص استفاده کرد.

۲. ممکن است توضیح و تفهیم بعضی از اصطلاحاتی که در فیلم‌های آزمایشگاهی در برخی سطوح «کتاب دوم و سوم» هستند، برای زبان‌آموزان مشکل باشد. تشخیص با استاد است که در این موارد به تقویت شنیدار و تلفظ درست واژه‌ها و جملات فیلم (بدون توضیح واژه‌ها و اصطلاحات مورد اشاره) بسنده شود.

۳. علاوه بر توضیح اصطلاحات و واژه‌ها، نکات زبان گفتاری و محاوره‌ای هم در صورت بودن این نکات در فیلم، باید به صورت برنامه‌ریزی شده و منسجم و مناسب با سطح کتاب توضیح داده شود. مثلاً در کتاب دوم که زبان‌آموز با واژه «هم» آشنا می‌شود، در صورت استفاده از این واژه در فیلم، توضیح داده شود که این واژه در گفتار تبدیل به (م) می‌گردد. مثلاً: «کتاب خریدم، مادام (هم) خریدم».

تدوین یک جزوه منسجم و مطابق با فیلم‌ها برای آموزش زبان گفتار و واژه‌هایی که لازم است استاد در ذیل هر فیلم آموزش دهد، لازم است؛ چراکه اساتید آموزشی ثابت نیستند و پیوسته تغییر می‌کنند و اگر آموزش زبان گفتار در ذیل این فیلم‌ها طبق برنامه و جزوه منسجمی نباشد، موجب تکرار نابه‌جا و غفلت از برخی ناگفته‌های آموزشی شود.

روش دوم

فیلم به وسیله حافظه‌های همراه یا از طریق فضای مجازی (مانند تلگرام) به زبان‌آموزان داده می‌شود و از آنها می‌خواهیم که در کلاس، آن فیلم را دیده و هرچه شنیده‌اند را بنویسند. پس از پایان نوشتن، استاد هر جمله را (از جهت تلفظ و درست شنیدن، نه از جهت معنا) از زبان‌آموز پرسیده و تصحیح می‌کند؛ یا این که استاد جمله‌های فیلم را یک‌به‌یک تکرار می‌کند تا زبان‌آموزان، خودشان غلط‌های خود را تصحیح کنند. سپس اصطلاحات و کلمه‌هایی را که نفهمیده‌اند، توضیح می‌دهد و در آخر، فیلم دوباره به صورت کامل پخش می‌شود.

استاد می‌تواند همین کار را به صورت جمله‌به‌جمله و با کمک سیستم صوتی کلاس انجام دهد؛ به این صورت که هر جمله را یک یا چند بار پخش کند و از همه بخواهد آن را بنویسند؛ سپس به تصحیح شنیدار و توضیح معانی اصطلاحات و واژه‌های آن پردازد.

توضیحات

۱. لازمه این روش آن است که در ابتدای هر کتاب، تمام فیلم‌هایی که ممکن است در آن کتاب نمایش داده شود، از روز اول به زبان‌آموزان (از طریق حافظه‌های همراه یا فضای مجازی) داده شود. در غیر این صورت، در روز اجرای آزمایشگاه، بیشتر وقت آزمایشگاه، برای تهیه و انتقال فیلم‌ها به زبان‌آموز می‌گذرد.

۲. استفاده از این روش برای کلاس‌هایی توصیه می‌شود که از سیستم صوتی خوبی برخوردار نیستند.

روش سوم

روز پیش از آزمایشگاه، فیلم به زبان‌آموز داده می‌شود و از او می‌خواهیم که فیلم را با دقت ببیند و اشکالات خود را از جهت شنیداری یا معانی واژه‌ها و اصطلاحات بنویسد. در جلسه بعد، استاد این اشکالات را به صورت گروهی یا فردی تصحیح می‌کند و سپس فیلم یک بار در کلاس اجرا می‌شود و در صورت نبود سیستم صوتی، به آنها پیشنهاد می‌شود که دوباره آن را در خانه مشاهده کنند. البته لازمه تصحیح غلط‌های زبان‌آموزان در صورت نبود سیستم‌های صوتی - تصویری، این است که استاد به گفت‌وگوهای فیلم مسلط باشد.

روش چهارم

متن فیلم به صورت نادرست و با کلمات مشابه، روی برگه‌هایی درج شود و از زبان‌آموز بخواهیم که پس از نمایش فیلم، به صورت جمله‌به‌جمله آن‌ها را بخواند و غلط‌های آن را تصحیح کند. پس از پایان آزمون، استاد جمله‌ها را به صورت درست بیان کند و اصطلاحات و واژه‌هایی را که نیاز به توضیح دارد، توضیح دهد. اگر اشتباهات بلافاصله در همان جلسه تصحیح شود، سبب می‌شود که مطالب، به شکل اشتباه در ذهن زبان‌آموزان جای نگیرد.

روش پنجم

در این روش ابتدا فیلم بدون صدا برای زبان‌آموزان به طور کامل نمایش داده می‌شود؛ سپس دوباره فیلم به صورت جمله جمله، بدون صدا پخش می‌شود و از هر کدام از آنها پرسیده می‌شود که به نظر شما چه کلمه‌ای گفته شد؟ پس از پایان پرسش‌ها این بار فیلم با صدا نمایش داده می‌شود و به صورت روش اول به پایان می‌رسد، یا این که خود استاد جملات و واژه‌ها را تکرار می‌کند و توضیح می‌دهد.

توضیحات

۱. با پخش فیلم بدون صدا و پرسش از این که چه می‌گوید، ذهن مخاطب، درگیر و مشتاق می‌شود که آیا درست گفته یا نه. این کار، دقت و هوش زبان‌آموز را در هنگام پخش بدون صدای فیلم، بیشتر متوجه فیلم می‌کند.

۲. در فیلم‌هایی که محیط‌های ساده دارند و حدس زدن جملات گفت‌وگو مشکل است، بهتر است موضوع گفت‌وگو از پیش به زبان‌آموز گفته شود؛ برای این که جملات حدسی او درباره گفت‌وگوها، از جملات واقعی فیلم زیاد دور نباشد؛ برخلاف فیلم‌هایی که در آنها محیط نمایش فیلم، مشخص می‌کند که گفت‌وگو درباره چیست.

روش ششم

در این روش، فیلم‌ها با زیرنویس به زبان‌آموزان ارائه می‌شود و از آنها می‌خواهیم هر جا که معانی کلمات و اصطلاحات را نفهمیدند، پرسند. زبان‌آموز می‌تواند این کار را ابتدا در منزل انجام دهد و برای رفع اشکال‌ها به کلاس بیاید. شنیدار کلمات و اصطلاحات را هم خود زبان‌آموز به کمک زیرنویس تصحیح می‌کند. این هماهنگی در دیدن نوشتار واژه‌ها و در همان لحظه، تطبیق آنها بر اساس شنیده‌ها و تصحیح آنها در ذهن، اگر به صورت یک کار عادی برای زبان‌آموز درآید، باعث می‌شود که بتواند فیلم‌های بسیاری را بدون همراهی استاد تماشا کند.

روش هفتم

در این روش، استاد موضوع کلی فیلم را توضیح می‌دهد؛ سپس فیلم را نمایش می‌دهد و از زبان‌آموز می‌خواهد که سعی کند فقط بشنود و به بخش بخش هر واقعه‌ای که قرار است روی دهد،

به طور کلی اشاره کند. این روش اغلب برای تمرین سریع شنیدن است.

روش هشتم

از برخی روش‌های درک مطلب شنیداری نیز می‌توان در شیوه‌های اجرای آزمایشگاه کمک گرفت (گله‌داری، ۱۳۸۷)؛ به این صورت که جملات و مطالب سخت و واژه‌ها و اصطلاحاتی را که یاد گرفتن آنها هدف نمایش فیلم است، پیش از فیلم به صورت مکتوب و پرسشی به زبان آموز بدهیم تا مطالعه کند و سپس فیلم را نمایش می‌دهیم و از او می‌خواهیم که به پرسش‌ها پاسخ دهد. پس از پایان این بخش، دوباره استاد فیلم را نمایش می‌دهد و پرسش‌ها را در ضمن فیلم توضیح می‌دهد.

یک نمونه: برای تقویت شنیدار و آموزش معنای چهار اصطلاح «چاخان»، «گامون زایید»، «سییلو» و «یارو»، پیش از نمایش بخشی از فیلم «مدرسه پیرمردها»، از زبان آموزان پرسیده می‌شود که کدام یک از این کلمات را در فیلم می‌شنوید.

۱. دخان (سیگار)؛ چاخان (دروغ بزرگ)؛ ناخن (قسمتی از انگشتان).

۲. کارمون بی فایده؛ گامونا دیده؛ گامون زاییده (مشکل بزرگی به وجود آمده است).

۳. سیسیو؛ سییلو؛ سیدیو.

۴. پارو؛ جارو؛ یارو.

بر اساس محتوای فیلم و هدف نمایش، می‌توان پرسش‌های بیشتری نیز مطرح کرد. البته این شیوه‌ها باید با توجه به برنامه‌ریزی‌های دقیق و کارشناسی بر اساس فیلم‌های متنوع و مفید صورت گیرد؛ وگرنه اثر آن اندک خواهد بود.

آزمایشگاه تلفیقی

یکی از فایده‌های نمایش فیلم، بهره‌گیری از آن برای کلاس‌های شفاهی است. در این موارد، هدف اصلی از نمایش فیلم، اهداف آزمایشگاهی نیست؛ بلکه بیشتر، اهداف برنامه‌ای دنبال می‌شود که با آزمایشگاه تلفیق شده است. مثلاً اگر آزمایشگاه با کلاس برداشت تلفیق شده باشد، هدف اصلی، آثار مترتب بر برداشت است، نه نمایش فیلم؛ اگرچه ممکن است آثار آزمایشگاه هم تا اندازه‌ای بر آن مترتب شود.

نمایش فیلم و گفت‌وگو

ابتدا فیلم به طور کامل نمایش داده می‌شود؛ سپس از زبان‌آموزان می‌خواهیم که درباره آن گفت‌وگو کنند (کتبی یا شفاهی) و در بین این نوشتن‌ها و گفتن‌ها استاد غلط‌ها را تصحیح می‌کند و برای هر تصحیح هم می‌تواند از خود فیلم کمک بگیرد. گفت‌وگوی فیلم می‌تواند همان تکرار جملات گفت‌وگویی در فیلم توسط زبان‌آموز باشد. این نوع گفت‌وگوها بیشتر برای کتاب‌های اول تا سوم که فیلم‌ها کوتاه است و سطح بالایی ندارد، مناسب‌تر است. اما در سطوح بالاتر لازم نیست گفت‌وگوها عیناً همان گفت‌وگوهای کتاب باشد؛ بلکه می‌تواند پرسش و پاسخ درباره مطالب فیلم باشد؛ مثلاً موضوع فیلم چه بود؟ دعوی برادرها بر سر چه بود؟ و

نمایش فیلم و برداشت

در این روش، فیلمی نمایش داده می‌شود یا خود زبان‌آموز آن را خارج از کلاس می‌بیند و از او خواسته می‌شود که آنچه از فیلم فهمیده، بنویسد؛ یا می‌توان پرسش‌هایی از محیط و محتوای فیلم مطرح کرد و از زبان‌آموز خواست که آنها را پاسخ دهد و سپس مفهوم آنها تصحیح گردد. همچنین می‌توان مقداری از فیلم را نمایش داد و از زبان‌آموزان خواست که ادامه آن را از ذهن خود بنویسند که این کار سبب تقویت در استخدام واژه‌ها می‌گردد.

نمایش فیلم و انشا

بخشی از توانایی و خلاقیت زبان‌آموز در استفاده از زبان، در انشانویسی آشکار می‌شود. در کلاس انشا «معلم، موضوعی را به زبان‌آموزان می‌دهد تا درباره آن مطلبی را به زبان مقصود بنویسند. این موضوع براساس نکته‌ای از متون درس است. در بعضی مواقع، به جای نگارش انشا، از زبان‌آموزان می‌خواهند که خلاصه‌ای از متن را تهیه کنند» (لارسن -فریمن، ۱۳۸۴: ۲۰). پس در روش نمایش فیلم و انشا، فیلم کوتاهی نمایش داده می‌شود و از زبان‌آموز می‌خواهیم که درباره موضوع آن، انشا بنویسد.

نمایش فیلم و امتحان

بازخوردگیری آموخته‌های زبان‌آموز با روش‌های گوناگون، کیفیت روش‌های اجرایی و

اشکالات آنها و همچنین مشکلات زبان آموز را نمایان می کند. اگر پس از بازخوردگیری، نتایج مورد انتظار از آزمایشگاه به دست نیاید، مشکل را باید در روش آموزشی یا زبان آموز جویا شد. البته اگر بر اساس تحقیقات میدانی مشخص شود که امتحان آزمایشگاه، تحقق اهداف آن را برآورده نمی کند یا در تحقق آنها اخلاص به وجود می آورد، باید امتحان را کنار گذاشت. این تجربه ای است که نگارنده در برخی از کلاس های آزمایشگاه داشته است. در برخی از کلاس ها وقتی زبان آموزان می فهمیدند که قرار است در پایان فیلم ها امتحان گرفته شود، تمام فرصت و توان خود را در کلاس صرف نوشتن واژگان فیلم های آزمایشگاه و معانی آنها می کردند و لذا در یک جلسه یک و نیم ساعته، تنها چند دقیقه از فیلم دیده می شد و در مواردی هم که به اجبار، از نوشتن بازداشته می شدند و آزمایشگاه به روال عادی برگزار می شد، نگرانی از امتحان، اجازه بازدهی مطلوب آزمایشگاه را نمی داد و این ترس، چیزی بود که گاهی خود زبان آموزان نیز آن را بر زبان می آوردند.

امتحان آزمایشگاه چیزی خارج از روش های اجرایی آزمایشگاه نیست. بسته به سطح زبان آموز، نوع فیلم و روشی که در آزمایشگاه اجرا می شود، شیوه های امتحان نیز می تواند متفاوت باشد. در سطوح پایین تر (کتاب اول و دوم) تمرکز باید بیشتر بر روی شنیدار و گفتار (تکرار جملات) باشد؛ به این شکل که شنیدار و گفتار چند جمله از فیلمی که دیده اند، مانند اجرای روش اول آزمایشگاه را مورد آزمون قرار می دهند.

علت این که از معانی واژه ها و اصطلاحات پرسیده نمی شود، این است که زبان آموز سطح ابتدایی، قدرت گفتار توضیحی را نیافته و نمی تواند آموخته ها را انتقال دهد؛ اگرچه آنها را فهمیده است؛ به ویژه که در برخی از فیلم ها از اصطلاحات و واژه های بالاتر از سطح توان زبان آموز استفاده می شود. بله، اگر زبان آموزان (به تشخیص استاد) قدرت انتقال آموخته ها را داشته باشند، می توان از معانی واژه ها و اصطلاحات نیز پرسید. اما در سطوح بالاتر، علاوه بر شنیدار و گفتار، از معانی واژه ها و اصطلاحات نیز پرسیده می شود.

همچنین ممکن است نرم افزارهای پیشرفته ای تهیه شود تا دیگر نیازی به تصحیح یا حضور استاد در محل و زمان آزمون نباشد. مثلاً یک کلیپ چند دقیقه ای و یک تست چهارگزینه ای با زمان

محدود در اختیار زبان‌آموز قرار داده شود و از او بخواهیم که فیلم را ببیند و به پرسش‌ها پاسخ دهد و بلافاصله اشتباهات خود را پس از امتحان توسط رایانه مشاهده کند.

نتیجه‌گیری

یکی از عوامل تأثیرگذار در آموزش زبان، کلاس‌های نمایش فیلم و آزمایشگاه است. دو شرط اساسی تأثیرگذاری آزمایشگاه، کثرت و استمرار آن می‌باشد. هر فیلمی را نمی‌توان به زبان‌آموز نشان داد؛ بلکه فیلم‌هایی مناسب است که به زبان معیار سخن می‌گویند؛ بازیگران آن لهجه ندارند؛ کیفیت صدای مطلوب و موضوع و محتوایی جذاب دارند؛ مدت‌زمان مناسب و مطلوب داشته باشند و گفت‌وگوهای درون فیلم پربسامد باشد.

از مهم‌ترین اهدافی که در آزمایشگاه دنبال می‌شود، می‌توان به شکسته شدن قفل شنیداری زبان‌آموز (درست و سریع شنیدن) و تلفظ درست و کاربرد حرفه‌ای واژگان و جمله‌ها (خوب گفتن) اشاره کرد. برخی از اهداف فرعی آزمایشگاه نیز عبارتند از: تثبیت آموخته‌های پیشین؛ آشنایی با زبان گفتار؛ آشنایی با اصطلاحات و واژه‌های جدید؛ انتقال فرهنگ و آموزه‌های اخلاقی؛ ایجاد انگیزه برای یادگیری درس جدید؛ بالابردن قدرت ضبط و نوشتار و خودآزمایی پیشرفته.

به طور کلی هر وسیله‌ای (سخت‌افزار یا نرم‌افزار) که بتوان با آن فیلم‌های گوناگون را با تصویر و صدایی مطلوب در اختیار زبان‌آموز قرار داد، از ابزار آزمایشگاهی است. امتحان آزمایشگاه برگرفته از روش‌های اجرایی آزمایشگاه است که به سلیقه استاد و بسته به نوع هدفی که دنبال می‌شود، می‌تواند تغییر کند. در مجموع، نمایش فیلم و آزمایشگاه، یکی از روش‌های مؤثر در آموزش زبان دوم است.

منابع

۱. جورج یول (۱۳۸۹)، بررسی زبان، ترجمه علی بهرامی، تهران، انتشارات رهنما.
۲. حقانی، نادر (۱۳۸۶)، آموزش زبان دوم در بستر مجازی، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۳. ریچاردز، جک کرافت و تئودور اس. راجرز (۱۳۸۴)، رویکردها و روش‌ها در آموزش زبان، ترجمه علی بهرامی، تهران، انتشارات رهنما، ویراست دوم.
۴. گله‌داری، منیژه (۱۳۸۷)، درک مطلب شنیداری، تهران، انتشارات مهر آرمین.
۵. لارسن، دایان و فریمن (۱۳۸۴)، اصول و فنون آموزش زبان، ترجمه منصور فهیم و مستانه حقانی، تهران، انتشارات رهنما.
۶. میرحسینی، اکبر (۱۳۷۷)، تقویت مهارت شنیداری در یادگیری زبان دوم، وبسایت www.noormagz.ir.